

Toespraak in de Amsterdamse Studenteneklesia op 28 april 2013
door Marieke van Baest

Hadewijch (13e eeuw)

Voorlezing uit Brief 12 van Hadewijch

God zij u God en gij Hem minne...
Gedenk ook wat Obadja de profeet zegt:
Jacobs huis zal zijn een vuur...

Jacob is iedereen die overwint: uit kracht van minnen
overwint hij God hém te overwinnen.
Nadat hij overwonnen heeft, zodat hij overwonnen wordt,
en de zegen ontvangen heeft,
moet hij vervolgens degenen vooruit helpen
die nog minder overwonnen zijn
en nog rechtop gaan, op hun beide voeten
en niet mank lopen zoals degenen doen
die Jacob zijn geworden,
zodat ze overwonnen worden.

Want Jacob bleef gewond doorstrijden
en sedertdien bleef hij voor altijd aan een zijde mank.
Toen hij - mank geworden - overwonnen was,
toen pas werd hem de zegen gegeven.
Precies zo moet zijn degene die Jacob wil worden
en de zegen van God wil ontvangen.
En wie met God wil strijden,
die houde Hem vast tot de overwinning
opdat Hij hem zal overwinnen.
En aan zijn ene zijde moet hij kreupel worden,
daar waar iets anders betekenis voor hem heeft
dan God alleen
en daarom ook meer voor hem betekent.
En voor wie iets anders meer betekent dan God
en die niet één met Hem is in zijn unieke tedere zegening,
die staat nog op twee voeten
en is onoverwonnen
en hij smaakt geen enkele zegen.

Verenigd van gemoed,
moet gij voor uzelf zo alles om alles loslaten,
dat gij aldus in lichterlaaie in uw enigheid zult branden
in al uw zijn en al uw werken,
dat voor u niets anders zal zijn dan God alleen,
lief noch leed, licht noch zwaar.
Als gij zonder ophouden in dit wezen woont,
dan is Jacobs huis een vuur...

Toespraak

Minne

Er is één woord dat keer op keer en steeds opnieuw terugkeert in de teksten van Hadewijch. Minne. Soms meerdere keren in één zin. Maar wat is het eigenlijk: Minne? Hetzelfde als liefde? Minne is een soepeler, leniger woord - en begrip - dan liefde; het Diets van Hadewijch is een meer buigzame taal dan ons huidige Nederlands. 'Minne' heeft meerdere lagen van betekenis die tegelijk in het spel zijn. De boven- en ondertonen klinken tegelijk, ze vormen een akkoord dat Hadewijch aanslaat zodat de meerzinnigheid van Minne resoneert. En bovendien is minne(n) ook nog - letterlijk en figuurlijk - een werkwoord.

Kort samengevat: Minne kan duiden op God, de Eeuwige; op Jezus Christus, God en mens; op de mens; op de relatie tussen God en Christus en mens; en op alle doen en laten dat daarmee samenhangt of daaruit voortkomt. In de slotzin van haar *25e Brief* zegt Hadewijch zelf het kort en bondig: *De minne es al*.

Van de persoon Hadewijch zelf weten we strikt genomen niets. We hebben enkel haar teksten. Ik kan mij goed indenken dat Hadewijch dat helemaal niet erg gevonden zou hebben. Want zo worden we niet afgeleid door allerlei interessante historische weetjes en kunnen we ons concentreren op wat zij te zeggen heeft. *De minne es al*.

Bijbelse thema's

Hadewijch citeert in haar teksten zeer ruim uit de bijbel, zowel uit het Oude als uit het Nieuwe Testament. Zij verweeft meerdere bijbelse uitspraken en motieven in haar geschriften. Daarmee diept zij onderscheiden belevingen uit, die door de minnerrelatie in haar teweeg worden gebracht en neemt zij de bijbelse verkondiging ter harte, die zij zich heeft eigen gemaakt. Drie bijbelse motieven uit de Strofische gedichten zijn opvallend: de Vriendin uit Hooglied, de veelbeproeft Job - *mi gruwelt dat ic leve*, zoals we zojuist hebben gezongen, is een letterlijk citaat uit Job 10:1 in de Vulgaatvertaling - en Jacob in zijn gevecht met de Onbekende.

Vandaag gaan we, in woord en lied, op dat laatste motief wat dieper in. In strofe 8 van *Gedicht 19* verwoordt Hadewijch het zo:

*ay ghi gheweldeghe wondere minne
die al met wondre verwinnen mach
verwinne mi dat ic di verwinne
in dine onverwonnene cracht...*

'Overwin mij, opdat ik jou zal overwinnen.'
Ik noem dat de Jacobsformule.

Met het Vriendinmotief, ontleend aan Hooglied, tekent Hadewijch de vreugde en de bevrediging van het verenigd zijn met Minne. Maar hartstochtelijk met Minne verenigd zijn is niet altijd gelijk aan *genietend* met Minne verenigd zijn. Met het Jobsmotief schetst Hadewijch de droefheid en de vertwijfeling die de minnende in de greep kunnen krijgen wanneer vreugde en bevrediging - binnen de onverbreekelijke relatie met Minne - verkeren in gevoelige afstand en onvermogen. Vanuit het Jacobsmotief spreekt Hadewijch over de minnerrelatie in termen van uitdagingen en gevecht.

In het thema van 'met Minne strijden', komen een aantal lijnen van Hadewijchs ervaring bij elkaar. Allereerst haar eigen naam, *Hadewijch*. Die betekent: *strijdbare strijdster*. Dan de toernooien en tweekampen die kenmerkend waren voor ridders in de hoofse cultuur, en ten slotte het Genesisverhaal van Jacob, die in het donker van de nacht vecht met een Onbekende.

Met Minne strijden

Wie liefheeft, getuigt Hadewijch in al haar toonaarden, die komt niet ongeschonden en onveranderd uit de strijd met Minne tevoorschijn. De minnestrijd maakt van elke

minnende een getekende. In de zinsnede *wie recht is van lijf en leden, die slaat zij kreupel* uit *Strofisch Gedicht 28* strofe 5, komt naar voren, hoe Jacob bij Hadewijch model staat voor de standvastige minnestrijder.

*Zij maakt de sterke krank
en de zieke helemaal gezond,
wie rechtop gaat, maakt zij mank,
zij heelt degene die was gewond.
Een onwetende geleidt zij de wijde wegen rond
waarlangs menigeen moet dolen.
Hem doet zij weten al
wat men leren zal
wil men zich in hoge minne scholen.*

In de relatie met Minne wordt je wereld omgekeerd, omver geworpen, binnenstebuiten gehaald.

In het 32e hoofdstuk van het bijbelboek Genesis bevindt Jacob zich, in het donker van de nacht, alleen aan de oever van de Jabbok. Het is de laatste rivier die hij moet oversteken om bij zijn broer Esau te komen. Hij wil zich met Esau verzoenen. Hij heeft alles wat hij bezit en iedereen die met hem meereist al over de rivier gestuurd. Maar zelf gaat hij niet. Hij blijft alleen op de oever achter. De hele nacht worstelt hij met een Onbekende. Tot het uiterste wordt hij in het gevecht op de proef gesteld, maar hij geeft zich niet gewonnen. Dan daagt het morgenrood op. En de Tegenstander moet erkennen dat Jacob er niet onder te krijgen is. Hij slaat Jacob boven het heupgewricht en wil zich aan het gevecht onttrekken. Maar Jacob laat hem niet gaan. Jacob wil zijn vasthoudendheid bezegeld zien. Hij wil dat zijn Tegenstander die met zijn zegen erkent. Deze zegen heeft Jacob zich in gevecht verworven. Op deze zegen mag hij aanspraak maken omdat hij heeft laten zien wat hij waard is.

Daarom is deze zegen de tegenhanger van de zegen die hij onder valse voorwendselen van zijn vader Isaac heeft verkregen, terwijl die zegen toekwam aan Esau. Na dit nachtelijk tweegevecht, aan het einde van zijn jarenlange ballingschap in Mesopotamië, is eindelijk de tijd rijp om de persoonlijkheid die aangeduid werd met de naam *Jacob* - wat zoveel betekent als 'Hielenlichter', 'Pootjelapper' - achter te laten. Nu mag hij genoemd gaan worden met zijn eigenaam, *Israël*: Strijder voor God. Nu hij met zijn nieuwe naam genoemd is, gaat de zon over Jacob op. Hij ziet de weg die hij moet gaan. Hij steekt de Jabbok over, naar de verzoening met zijn broer.

Jacob heeft gevochten, met Die Ene en met zichzelf en hij is staande gebleven in de strijd. En dat weet hij. Hij zegt: *Ik heb Elohim ontmoet van aangezicht tot Aangezicht en ik leef nog!*

In de bijbeltekst over de strijd tussen Elohim en Jacob van aangezicht tot Aangezicht, herkent Hadewijch de minnestrijd. Ieder die bemint moet het gevecht met Minne aandurven. Anders zal het altijd duister blijven om hen heen.

*Wie zo overwinnen
in een stormloop van minnen,
dat zijn ware helden.
En die ook maar ietwat rustig aan doen
en minne niet voldoen:
terecht dat wij op hen schelden!*

Strofisch Gedicht 26, refrein

Zoals Jacob die Elohim partij geeft van Aangezicht tot aangezicht, moeten zij die liefhebben, aan alle angst voorbij komen en minne *fier ende vry* recht in de ogen zien: *...dore danschijn staende sien...* Dan heeft het vertrouwen in de relatie angst en

terughoudendheid overwonnen en worden de minnenden Jacob, omdat zij aanvaarden dat Minne hen bemint met volkomen minne. Dan is Minne hun God en Geliefde tegelijk.

In haar 12e Brief zet Hadewijch uiteen dat iedereen die in de minnestrijd gewond wordt en overeind blijft, Jacob is. Zo iemand overwint Minne uit kracht van liefde, opdat de Minne - die God en uit God is - haar zal overwinnen. Daarna moeten zij anderen verder helpen die minder door Minne overwonnen zijn.

Wie Jacob geworden is, heeft aan de minnestrijd een verwonding overgehouden. Je blijft voorgoed mank lopen, je bent getekend. Je hebt de zegen pas gekregen toen je, reeds kreupel geslagen, nog van geen wijken wilde weten. Zo zal het iedereen overkomen die Jacob wordt en de zegen ontvangt. Wie het tegen de Onbekende wil opnemen, zie erop toe die te overwinnen, opdat zij door de Onzegbare overwonnen zullen worden.

Jacobsoverwinning

Zoals Hadewijch de essentie van Hooglied gevonden heeft in de uitspraak van de Vriendin '*Mijn lief geheel voor mij en ik geheel voor hem*', zo heeft zij de essentie van het 'Jacob-zijn' in een steeds terugkerend thema samengevat: *overwinnen om overwonnen te worden*.

De minnenden die *fier ende stout* de minnestrijd aandurven en zich - vasthoudend en volhardend - niet uit het veld laten slaan, die verkrijgen, door de *Jacobsoverwinning* die zij behalen, dat Minne in hun leven, hun bestaan de overwinning behaalt. Minne heeft geen verweer tegen de standvastigheid van die minnenden en geeft zich.

De overwinning van de minnenden op Minne is enkel mogelijk als *Jacobsoverwinning*: van geen wijken willen weten, totdat de tegenstander zelf om beëindiging van het gevecht verzoekt en zegent. De *Jacobsformule* komt met regelmaat in de werken van Hadewijch terug. Het is de bede van elke minnende aan Minne: *overwin mij opdat ik jou overwin in je onoverwonnen kracht*. Wie fier en vrijmoedig bemint, durft Minne zo onstuimig aan dat hij zelfs de dood trotseert. Alleen uit zulke *orewoet van minnen*, zulke oerwoede, zulke razende liefde, kun je standhouden en overwinnen.

In *Rijmbrief 9* roept Hadewijch haar vriendinnen ertoe op zo wijs en vermetel te worden dat zij met God de minnestrijd aangaan, want het hoort tot de rechtsregels van Minne dat degene die slagen toebrengt, zelf verslagen wordt.

In de paradoxale minnestrijd zijn zowel minne als minnende verliezer. De overwinning van de ander betekent immers de eigen nederlaag. Maar de nederlaag betekent dat je door Minne overwonnen bent. Daarom zijn beiden veel meer nog overwinnaars. Want aan beiden valt in hun nederlaag ten deel, wat zij boven alles verlangen: de Minne van de ander.